

VERİMLİ ÇELİŞKİ:
AHMET HAMDİ TANPINAR'IN DÜNYA GÖRÜŞÜ
HAKKINDA YAŞANAN MÜNAKAŞALAR

Mehmet Yılmaz*

PRODUCTIVE CONTRADICTION: THE ARGUMENTS
ABOUT AHMET HAMDİ TANPINAR'S VISION OF WORLD

ÖZ: Edebî şahsiyetlerin ideolojik tavırlarıyla değerlendirilmeleri sıkça karşılaşılan bir durumdur. Oysa sosyal ve siyasî yapının genel manzarasına kuşatıcı bir bakış açısı geliştirebilen entelektüel kimliğe sahip sanatkârların düşünceleri, belli bir ideolojinin kalıpları içine sıkıştırılmayacak kadar geniş olabilmektedir. Tanpınar'ın eserlerine bakıldığında Türkiye'nin medeniyet ve kültür değişimine dair oldukça kuşatıcı ve geleceği aydınlatıcı fikirlerle karşılaşılır. Ancak onu belli bir ideolojinin içinde düşünmek isteyen bazı kesimler eserlerini kendi dünya görüşlerine göre yorumlayarak onu mutlaka bir gurubun içinde görmek ve değerlendirmek istemişlerdir. Tanpınar'ın fikirleri ile ilgili yaşanan bazı tartışmaların Tanpınar'ı doğru anlamaya katkısı ise inkâr edilemez. Bu çalışmada, 1973 yılında *Huzur*'un yeni baskısının ardından Selahattin Hilav'la Hilmi Yavuz arasında, Tanpınar'ın dünya görüşü üzerine yaşanan tartışma incelenmiştir. İncelenen tartışmanın Tanpınar'ın doğru anlaşılmasına önemli katkıları olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hilmi Yavuz, Selahattin Hilav, Huzur, Marksizm, kültürel süreklilik.

ABSTRACT: Judging literary figures based on their ideological stance is a situation encountered frequently. However, the ideas of artists, who have an intellectual identification that can develop a point of view surrounding the general social

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü.

and political structure, may be too broad to not to be pressed into the mold of a certain ideology. Considering the work of Tanpınar, quite encompassing and enlightening ideas are encountered related to civilization and cultural changes of Turkey. However, some people, who want to consider him as part of an ideology, also wanted to judge and see him in a certain group by interpreting his work based on their world perspectives. Ongoing discussions related to Tanpınar's ideas have great contribution to have a better understanding of him. In this study, the debate between Selahattin Hilav and Hilmi Yavuz about worldview of Tanpınar after publishing the new edition of *Huzur* in 1973 has been investigated. It has been thought that the debate investigated will have important contributions to understand Tanpınar correctly.

Keywords: Hilmi Yavuz, Selahattin Hilav, *Huzur*, Marxism, cultural sustainability.

...

Giriş

Tanpınar; edebiyat araştırmacısı, eleştirmen, şair ve romancı kimliklerinin yanı sıra Türk kültürü ve medeniyeti üzerine geliştirdiği fikirlerle ele alınması gereken önemli bir düşündürdür. Eserlerinde ortaya koyduğu fikirler, Türkiye'nin büyük bir medeniyet ve kültür değişimi yaşadığı dönemle ilgili tezler içerir. Sosyal yapıyı oluşumu içinde anlamaya çalışan bir entelektüelin çabaları, çok sonraları fark edilse de, özellikle eleştiri ve roman türünde verdiği eserlerde geliştirdiği fikirlerin ölümünden sonra değişik vesilelerle üzerinde durulmuş ve bu fikirler münakaşalara sebep olmuştur. Doğulu-Batılı ayırımından, sağcı-solcu ayırımına doğru evirilen Türk fikir hayatı, düşünürleri mutlaka bu tasniflere göre ele alma ve değerlendirme alışkanlığı içinde olagelmiştir. Bu tasnifin dışında kalan, kuşatıcı bir bakış açısını sunabilen entelektüel ise genel ideolojik algı içinde kafa karışıklığına sebep olmuş, her şeye rağmen bir gruba ait olduğu fikri üzerinden düşünceleri değerlendirilmiştir. Aynı algı Tanpınar için de geçerlidir. Tanpınar'ın anlaşılmasını zorlaştıran algı yanılgısı "yazdıklarının edebiyat ve düşünce değerleri(nin) gereği gibi tartışılmasını" engellemiştir.¹

Yetiştirdiği fikir ortamı içinde Tanpınar'ın, sağ-sol ayırımından ziyade Doğu-Batılı zıtlığı çerçevesinde değerlendirilmesi, fikirleri hakkında daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Eserlerinde ele aldığı medeniyet krizi, kültür bunalımı gibi tezleri de hep Doğulu veya Batılı olmak ayırımına dayanır. O, Doğu-Batılı çatışması temeline dayanan medeniyet değişiminin panoramasına ulaşır. Dünya görüşü bakımından herhangi bir ideolojik guruba göre tasnif edilmesinin zorluğu aslında yetiştirdiği ve yaşadığı sosyal yapının genelini kuşatmaya çalışmasından kaynaklanır. Ancak eserlerinin okur ve aydın

¹ "Hangi Tanpınar?", *Hece*, Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı, 2006, s. 3.

nezdinde geç dolaşıma girmesi Tanpınar'ın içinde bulunduğu fikir dünyasının dışında tartışılmasına yol açmıştır. Materyalist/idealist, Marksist/muhafazakâr, sağcı/solcu gibi ideolojik zıtlıklar üzerinden fikirlerinin tartışılması ve anlaşılmaya çalışılması da bunu gösterir. Oysa 1960'lara kadar Doğu-Batı sorunu çerçevesinde şekillenen Türk düşünce ve edebiyat hayatı, sanayileşmenin ardından oluşan sosyal farklılıklara bağlı olarak, sağ-sol çatışmasına dönüşür.

Huzur'un 1973 yılında yapılan yeni baskısı dolayısıyla Selahattin Hilav'la Hilmi Yavuz arasında yaşanan münakaşa, Tanpınar'ı Marksist/muhafazakâr ayrımı noktasından ele almaktadır. 1973'ün Mart ile Eylül ayları arasında yaklaşık yedi ay süren münakaşada Selahattin Hilav, Tanpınar'ın eserlerini Marksist eleştiri yöntemiyle yorumlamaya çalışırken onun toplumcu olduğu tezi üzerinde durmuştur. Hilmi Yavuz ise bu görüşe şiddetle karşı çıkmış, onun kültürün sürekliliğine önem veren Fransız milliyetçilerinin fikirleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.²

Tanpınar hakkında ideolojik kamplaşmaların dışında kuşatıcı bir bakış açısının geliştirilmesi için ise 1990'ları beklemek gerekir. Tanpınar üzerinde ilk incelemeleri yapan Mehmet Kaplan'ın hizmetleri unutulmaksızın özellikle Orhan Okay'ın ve Oğuz Demiralp'in değerlendirmeleri Tanpınar'ın dünya görüşünü doğru anlama noktasında önemli veriler içerir. Son zamanlarda onunla ilgili yapılan araştırmaların artması geçiş dönemi kültür bunalımımıza farklı açılardan bakmamızı sağlayan bu zengin birikimin üzerinde konuşulacak ne kadar çok mesele olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Tanpınar'ı Marksist Kavramlarla Okumak

Selahattin Hilav, 31 Mart/9 Nisan 1973 tarihleri arasında *Yeni Ortam* gazetesinde yayımlanan yazı dizisinde Tanpınar'ı, Marksist kavramlarla ve eleştiri yöntemiyle yorumlamaya çalışır. Doğu-Batı sorununu derinlemesine irdeleyen Tanpınar'ın “kültür kaybı” üzerinde durması zannedildiği gibi “sağcı ve gerici” bir yazar olarak algılanmasına yol açmamalıdır. O, “kapitalizmin darbesi altında ufalanan geleneksel Asyaî-Osmanlı-Türk toplumunun maddi ve manevi parçalanışına, bir kültür yokluğuna mahkûm oluşuna çare ara”yan kişidir.³ Tanpınar'ı “kaybolmuş bir dünyanın özlemini çeken, geçmişe dönük” bir düşünür olarak görmeyen Hilav, onun “Türk toplumunun

² Memet Fuat *Yeni Dergi*'de yayımlanan değerlendirmesinde Selahattin Hilav'la Hilmi Yavuz arasında geçen tartışmayı Tanpınar'ın doğru anlaşılması bakımından çok önemli bulur. Tartışmanın “yüksek bir düzeyde sürdüğünü” belirten Memet Fuat, bu tartışmanın “Tanpınar'ın yapıtları üzerinde yeni çalışmalara yol açacağını” belirtmektedir. Memet Fuat ayrıca Tanpınar'ın “uzaktan bakıldığında değişik görünüşleriyle insanı şaşalatan bir yazar” olduğunu söylemektedir. bk. Memet Fuat, “Dergilerde”, s. 51.

³ Hilav, “Tanpınar Üzerine Notlar”, 31 Mart 1973, s. 6.

içine düştüğü bunalımı sonuna kadar yaşayan” doğru çözüm yolları üretmeye çalışan bir aydın şeklinde tanımlar.⁴

Tanpınar’ın, kültür kaybının yarattığı bunalım ve sosyal krizlerin üzerinde bu kadar durması, “geçmişle her açıdan hesaplaşma” uğraşı olarak değerlendirilmektedir.⁵ Sentez eksikliğinden kaynaklanan Tanzimat taklitçiliği, sosyal yapıyı bir anda içi boşalmış bir kaba dönüştürür. Hilav’a göre Tanpınar, üstyapıyla alakalı kültür sorunlarının temelinde “maddî şartların ve üretimin yattığını” düşünmektedir.⁶ *Huzur*, *Mahur Beste* ve *Beş Şehir*’den alıntılacağı cümlelerle fikirlerini destekleyen Hilav; ekonomi, üretim, maddî şart, emek gibi kelimelerin geçtiği her cümleyi, Marksist dünya görüşüne destek olarak algılamak, Tanpınar’ın bu kavramları Marksizm’in ilkelerine göre kullandığı sonucuna ulaşmaktadır. Hilav’ın *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*’ne göndermede bulunmaması ise önemli bir eksikliklerdir.

Marksizm’in ilkeleri “Tanpınar’ın gözünde manevî dünyanın yaratıcı ve aşıcı bir şekilde yenilenmesinin senteze ulaşmasının temelinde bulunan gerçekler”dir.⁷ Tanpınar üzerinde önemle durduğu kültür meselelerini “üretim, zanaatkârlık, dünya ticareti vb. gibi ekonomik ve sosyal kavramlar”la ele almaktadır.⁸ İstanbul’un eski hayatını, insanların yaşama biçimini ve sosyal hayatta meydana gelen değişiklikleri incelerken Tanpınar’ın çarşıların canlılığından, ekonomik koşullardan ve halkın yaşam seviyesinden bahsetmesi üstyapı/altyapı zıtlığı ve üretim ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Tanpınar’ın eserlerinde incelediği en önemli meselelerden biri olan Doğu/Batı ayrımı ve iki medeniyet arasındaki esaslı farkların belirlenmesinde de yine ekonomik koşulların temel alındığı iddia edilir. “Yazar, Batı ile Doğu arasındaki farkı, insanın dış dünya karşısındaki tavrı ve faaliyeti; bu dünyayı değişikliğe uğratis tarzı açısından yani maddî (ekonomik) ilişkiler açısından ele alıyor.” ifadesi Hilav’ın Tanpınar’ı okuma yöntemini açıkça ortaya koymaktadır.⁹ Hilav, Tanpınar’ın eserlerinde üretim, kalkınma, iktisadi koşulların iyileştirilmesi üzerinde durması ile ilgili şunları söyler:

Yeni bir yaşama tarzının, dolgun ve anlamlı hayatın sadece geçmişe ve değerlerine dönüşle ya da sadece yeninin yüzeyinde kalan bir taklitle değil, ekonomik ve sosyal şartların köklü bir değişime uğratılmasıyla; manevî dünyanın ve kültürün, eski ve yeni unsurları kapsayan bir senteze ulaştırılmasıyla mümkün olacağını ileri sürüyor.¹⁰

⁴ Hilav, *a.g.e.*, s. 6.

⁵ Hilav, “Tanpınar Üzerine Notlar”, 1 Nisan 1973, s. 6.

⁶ *a.g.e.*, s. 6.

⁷ Hilav, “Tanpınar Üzerine Notlar”, 2 Nisan 1973, s. 6.

⁸ *a.g.e.*, s. 6.

⁹ Hilav, “Tanpınar Üzerine Notlar”, 2 Nisan 1973, s. 6.

¹⁰ Hilav, “Tanpınar Üzerine Notlar”, 3 Nisan 1973, s. 6.

Ekonomik koşullardan, maddî şartlardan, üretimden bahsetmesine rağmen Tanpınar için bilimsel anlamda Marksist'tir demek Hilav'a göre mümkün değildir. Sınıf bilinci onda tam anlamıyla oluşmamıştır. Bunun temel sebebi ise İnönü'ye ve dolayısıyla dönemin resmi ideolojik görüşüne yakın durmasıyla açıklanır:

Tanpınar'ın, üretim kavramına önem verdiği halde, "üretim tarzı" kavramına yaklaşamaması ve toplum kavramı üzerinde durduğu halde "sınıf" kavramına ulaşamamasıdır. Tanpınar'ın böyle bir kavram derinleşmesini ve inceltmesini başaramayışının nedenlerini, kişisel özelliklerinden çok, içine düşmüş olduğu siyasî çevrede ve resmi ideolojinin zorlayıcı etkilerinde aramak gerektiğini sanıyorum.¹¹

Sınıf bilincinin Marksist anlamda Tanpınar'da oluşmamasının bir nedeni de toplumu çatışmalar alanı olarak değil de imparatorluk ve millet geleneğine bağlı olarak algılamasıdır. Atlyapı/üstyapı ilişkileri içinde, işçi/işveren ayrımı sanayi sonrası toplumlarda bir çatışmayı ve savaşı zorunlu hâle getirir. Marksist toplum teorisinde altyapı, üstyapıya hâkim olarak devrimi gerçekleştirecektir. Tanpınar, bu anlamda devrime hizmet eden birisi değildir. Doğal olarak, eserlerinde romantik ve kaçış edebiyatını önceleyen bir tavır da takınır:

Toplumu sınıflar ve çatışmalar olarak değil, genel ve soyut bir "imparatorluk", bir devlet ya da bir millet olarak görüyor... Tanpınar, sınıf sorununu göremediği için, temel varlık felsefesinin gerektirdiği bütün iyimserliğe rağmen, toplum gerçekleri karşısında tam anlamıyla savaşkan ve devrimci bir tavır benimseyememiş; Batı'da romantiklerde ya da çağdaş romancılarda görülen bir "öznellik" ve "kaçış" edebiyatına yönelmiştir.¹²

Hilav, Tanpınar'ın "geleneksel kültürle ve birikimle hesaplaşma" içine giren bir yazar olduğu tezi üzerinde de durmaktadır.¹³ Geçmişle hesaplaşma, geçmişi reddetmeyi gerekli kılmamakta, bilakis kültürel mirasın üzerinde yenilenmeyi gerektirmektedir. Hilav, kültürel sürekliliğe hiç değinmeden kültürle hesaplaşma ifadesini tercih etmektedir. Tanpınar'ın tarih ve toplum konusunda maddeci (Marksist ilkeye göre ekonomik koşulları önceleyen) bir anlayışa yaklaşması ve bunu geçmiş bilinciyle gerçekleştirdiğinin öne sürülmesi onun tarihsel materyalizme bağlı olduğu sonucuna ulaşmamızı da sağlamaktadır. Tanpınar'ın ne olduğu tarif edilerek ne olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Hilav, açıkça onun materyalist, dini düşünceden yoksun, maddeci felsefeye bağlı bir insan olduğunu şu şekilde dillendirmektedir:

Tanpınar'ın felsefî idealizmden, bağnaz dinî düşünceden, tepeden inmece ve otoriter siyasî görüşlerden her zaman uzak kalmasını bilmiş bir yazar olduğu söylenebilir.¹⁴

¹¹ Hilav, "Tanpınar Üzerine Notlar", 4 Nisan 1973, s. 6.

¹² *a.g.e.*, s. 6.

¹³ Hilav, "Tanpınar Üzerine Notlar", 7 Nisan 1973, s. 6.

¹⁴ *a.g.e.*, s. 6.

Sonuç olarak Hilav, Tanpınar'ı Materyalist ve Marksist bir düşünür olarak görmekte ve eserlerinde üretim ilişkilerinden emek kavramına altyapı/üstyapı çatışmasından ekonomik koşulların temele alındığı sosyal yapı çözümlmelerine kadar, Marksist yöntemle değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Ona göre, Tanpınar; Marksist, devrimci tavra yaklaşır. Marksizm'e oldukça yakın, idealizmden uzak, sosyal hayata maddî şartları önceleyerek bakan bir düşünürdür. Kültürel unsurlara bu kadar değinmesi ise, geçmişle hesaplaşma şeklinde yorumlanmıştır. İleriye bakabilmek ve sosyal yaşıntıyı yenilemek için bu hesaplaşma bir basamaktır.

Tanpınar'ın Solculuğuna Hilmi Yavuz Engeli

Hilmi Yavuz; Selahattin Hilav'ın "Tanpınar Üzerine Notlar" başlığı ile yayımlanan yazı dizisinde öne sürdüğü fikirleri, önce *Yeni a* ve *Milliyet Sanat* dergilerinin Mayıs 1973 tarihinde çıkan iki yazısında, ardından *Yeni a* dergisinin Haziran 1973 tarihinde yayımlanan "Tanpınar'ın Estetiği" başlıklı yazısında eleştirir. Yavuz'un bu eleştirilerine Hilav, *Yeni Dergi*'nin Temmuz 1973 tarihli sayısında yayımlanan "Kuruntuya Dayanan Eleştirme" başlıklı yazısıyla karşılık verecektir. Hilmi Yavuz ise Hilav'ın bu yanıtını *Yeni a*'nın Eylül 1973 tarihli sayısında yayımlanan "Kaypak Yanıtlar" başlıklı yazısında sert bir üslupla karşılayacaktır. Böylece Tanpınar'ın dünya görüşü hakkında yaşanan bu tartışma yaklaşık yedi ay sürecektir.

Hilmi Yavuz, "Tanpınar'ın Solculuğu Efsanesi" başlıklı yazısında Hilav'ın görüşlerini iki yönüyle çürütmeye çalışır. Öncelikle Tanpınar'ın eserlerinde kullandığı emek, üretim, ekonomik şartlar gibi kavramların Marksist ilkeler çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini ileri sürer. İkinci olarak ise, Tanpınar'ın kültür ve tarih görüşünde Fransız milliyetçilerine ve dolayısıyla Yahya Kemal'e bağlı olduğunu belirtir. Onun tarih ve kültür felsefesi, tarihsel materyalizme bağlı değildir. Hilav'ın Tanpınar yorumu ile ilgili Yavuz, daha yazısının başında "kültür tarihimizin yorumlanmasına ilişkin yanlış bir eğilim" ifadesini kullanır.¹⁵ Hilav, Tanpınar'ı ve onun şahsiyetinde kültür tarihimizi yanlış yorumlamaktadır. Yanlışlık "bir kültür ürününü bağlı olduğu sistemin içinde ele almayarak, onu temelde çok daha değişik bir başka sistemin içine oturtma çabasıdır."¹⁶ Tanpınar'ın dünya görüşünü olduğundan çok farklı göstermeye çalışan Hilav, onu "toplumculuk" içine dâhil etmek istemektedir. Althusser'in ideoloji ile bilim kavramlarına kazandırdığı yeni anlamlar çerçevesinde Tanpınar'ı değerlendirmeye çalışan Hilav'ın, Tanpınar'ı bilimsel olmakla değerlendirmesinin yanlışlığı üzerinde durulmaktadır.¹⁷ Yavuz'a göre, Hilav'ın Tanpınar'ın "resmi ideolojiden kopması veya

¹⁵ Yavuz, "Tanpınar'ın Solculuğu Efsanesi", s. 1.

¹⁶ *a.g.e.*, s. 1.

¹⁷ Hilav "Tanpınar Üzerine Notlar"ın girişinde ideoloji kavramını Althusser'in yaklaşımına göre yorum-

resmi ideolojiyi aşması” bilimsel düşünceye ulaştığını göstermez.¹⁸ Zira Tanpınar, resmi ideolojiden kopmamış bir yazardır. O, eserlerinde açıkça ideolojik bir tavır takınır. Sosyal yapının yenilenmesi için bir tez ileri sürer.

Huzur romanında İhsan’ın ağzından “emek ve üretim” gibi kavramların kullanılması “bilim sistemini temellendirmede kullanılan soyut ve basit kuramsal kavramlar olarak ele alınmamalıdır.”¹⁹ Çünkü Tanpınar’ın eserinde bu kavramlar “maddî yaşamı bir bütün olarak kavrayıp açıklayan soyut ve kuramsal kavramlar değil, ahlaki bir durumu temellendirmeye yarayan somut ve ideolojik kategorilerdir.”²⁰ Tanpınar’a göre emek kavramı bir “ruh terbiyesini” ve “iç âlem medeniyetini” temsil eder.²¹ Tanpınar’ın *Huzur*’da İhsan’ın ağzından dile getirdiği fikirler Yahya Kemal’den etkiler taşır. Yahya Kemal’in dünya görüşü ise, Paris yıllarında şekillendirdiği kültürel sürekliliğe ve millî unsurların her anlamda canlandırılmasına dayalıdır. İhsan “İstanbul’un bir tüketiciler kenti olmaktan çıkıp bir küçük üreticiler kenti ol”ması gerektiğini söylemektedir.²² Ülkenin kalkınması için temel sorun budur aslında. Üretimi canlandırabilmek.

Üretim ve emekten bahsediyor diye, Tanpınar’ın “maddeci bir tarih ve kültür felsefesine yaklaştığını iddia etmek” inandırıcı değildir.²³ Tanpınar ve Yahya Kemal’in bu görüşlerinin temelinde muhafazakâr ve sağcı Fransız milliyetçileri, özellikle Charles Maurras ve Maurice Barrés bulunmaktadır. Halka dayalı bir üretimden, büyük ve planlı bir iş hayatından bahseden her düşünürün Marksist ve materyalist olarak değerlendirilmesi bu yazarları iyi anlamamakla ilgilidir. Türk toplumu Batı’daki sınıf mücadelelerini yaşamamıştır. Batı’nın sosyal yapısı göz önünde bulundurularak ortaya çıkan sınıf çatışması kuramlarıyla kendi sosyal yapımızı uyumlu hâle getirmeye çalışmak kötü neticelere yol açacaktır. “Müslüman şarkta cemiyet hürriyet fikri üzerine kuruludur.”²⁴ İhsan, Türk toplumunda “orta sınıfın teşekkül edemediğinden” bahseder.²⁵

ladığını belirtir: “İdeoloji deyince tarih ve toplum hakkında ileri sürülen, kitaplarda kalmayıp yaygınlaşarak günlük ve somut bir gerçek haline gelen, kişilerin bilincine yerleşen ve onların dünya görüşüyle duyu hayatını belirleyen ama bilimsel olmayan bütün görüşleri kastediyorum.” (*Yeni Ortam*, 31 Mart 1973, s. 6) Bu tanım Althusser’in ideolojinin alanını genişleterek günlük hayatın pratiklerine yaygın yaklaşımıyla aynıdır. Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*’nda ideolojinin sadece üretilmiş fikirler bütünlüğü olmadığını “kurumlar, örgütler ve bunlara denk düşen, tanımlı pratikler sistemi” olduğunu belirtir. Böylece ideoloji farkında olarak veya olmayarak sosyal ve siyasî kurumlar tarafından doğduğumuz andan itibaren bize öğretilen, hissettirilen bilim dışı bütün davranış modellerini kapsamına almaktadır. (Althusser, *Yeniden Üretim Üzerine*, s. 131).

¹⁸ Yavuz, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁹ *a.g.e.*, s. 10.

²⁰ *a.g.e.*, s. 10.

²¹ *a.g.e.*, s. 10.

²² *a.g.e.*, s. 10.

²³ *a.g.e.*, s. 10.

²⁴ *a.g.e.*, s. 11.

²⁵ *a.g.e.*, s. 11.

El emeğinin yüceliğine ve ruh eğitime önem veren esnaf loncaları, sosyal yapının temelini meydana getirirken burjuvazinin önüne geçer.

Hilav, kullandığı kavramların hangi sisteme bağlı olduğunu bilmemekte veya bağlı oldukları sistemden soyutlayarak yorumlamaktadır. Tanpınar'da emek kavramı, toplumcu düşünce sistemindeki ile aynı değildir. Emek, ruhu eğitme aracı olarak karşımıza çıkar. "Bu eğitimse, insan ruhunun kötülüklerden arınması ile birlikte sabır ve sebata dayanan bir ahlak sorumluluğunu beraberinde getirir."²⁶ Hilmi Yavuz bu yazısında Tanpınar'la ilgili nihai kararını şu şekilde özetler:

Görülüyor ki Tanpınar hayranı olduğu Proust gibi, geçmiş zaman ardında koşan, kültür problemlerimize yaklaşımında üretimin sosyal ilişkilerini değil, bu ilişkilerle belirlenen ahlakı ölçü alan bir "ruh saltanatı"nın ancak bu yoldan gerçekleştirebileceğine inanan, ideolojik ve idealist romancısıdır.²⁷

Böylece Yavuz, Hilav'ın tezini çürütmeyi Tanpınar'ın bilimsel düşünceye ve tarihsel materyalizme yaklaştığı iddiasının geçersizliği üzerinden gerçekleştirir. Onun kültürel sürekliliğe yaptığı vurgu Fransız milliyetçilerinin görüşleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Bu yazının ardından Hilmi Yavuz, yine Mayıs ayı içinde *Milliyet Sanat*'ta *Huzur* üzerine kaleme aldığı bir değerlendirmesinde Selahattin Hilav'ın fikirlerini eleştirmeye devam eder. Benzer görüşlerini yineleyen Yavuz, bu yazısında da Tanpınar'ın gerçekte olduğundan çok farklı bir sistem içinde gösterilmeye çalışıldığını belirtir.²⁸ Tanpınar'ın kullandığı emek, üretim, maddî şartlar gibi kavramların bağlı olduğu sistem içinde ele alınması gerektiğini savunur. Tanpınar, "Türk-İslam kültürünün" içinden konuşan bir yazardır.²⁹ Ahlak nizamı, nefis terbiyesi, iç medeniyet insanına ulaşma ideali doğrultusunda emeğin eğitici rolü üzerinde durur. Tanpınar'ı bu sistemin dışında değerlendirmek "hem nesnel eleştiri düşüncesine hem de Tanpınar'a saygısızlıktan öte bir anlam taşımaz."³⁰

Hilmi Yavuz, Selahattin Hilav'ın Tanpınar yorumunu çürütmeye çalıştığı bu yazılarına Tanpınar'ın sanat, estetik ve kültür anlayışını izah etmeye yönelik çalışmalarıyla devam eder. *Yeni a* dergisinin Haziran 1973 tarihli sayısında yayımlanan "Tanpınar'ın Estetiği" başlıklı yazısı bunlardan biridir. Selahattin Hilav'ın yorumunu yer yer eleştirmeye devam ettiği yazısında *Huzur*'dan hareketle Tanpınar'ın estetik anlayışını inceler. Nietzsche'nin *Trajedinin Doğuşu* adlı eserinden hareketle Tanpınar'ın

²⁶ a.g.e., s. 11.

²⁷ a.g.e., s. 11.

²⁸ Yavuz, "Huzur", s. 64.

²⁹ a.g.e., s. 64.

³⁰ a.g.e., s. 64.

estetiğe yaklaşımını ortaya koyar. Kadim Yunan tanrılarında Dionysos, sarhoşluk ve vecd halinin; Apollon ise denge ve uyumdan oluşan güzelliğin tanrısıdır. Estetik ve sanatın temelinde yer alan farklı yaşantıları temsil etme yönüyle bu iki unsurun sanatsal yaratıdaki etkisini Nietzsche, *Trajedinin Doğuşu*'nda anlatır.³¹ Yavuz, Tanpınar'ın estetik anlayışındaki Dionysos ve Apollon unsurları musiki ve mimariden hareketle gözler önüne sermektedir.

Tanpınar, müziği Nietzsche'nin taşkın içgüdüyle simgelediği Dionysos'çulukta temellendirirken plastik sanatları ve özellikle denge unsurunun somut biçimde ön plana çıktığı mimariyi (Osmanlı mimarisini) de yine Nietzsche'nin tasarladığı anlamda Apollo'culuk olarak görür.³²

Tanpınar'ı Nietzsche ile okumaya çalışan Yavuz, şu yorumda bulunmayı da ihmal etmez: “Tanpınar'ın düşüncelerinin Nietzsche'ninkilerle karşılaştırılması, Hilav'ın onu toplumcu düşünce ile karşılaştırması kadar yapay, yakıştırma, temelsiz ve bağlam dışı olmayacaktır.”³³ Hilav'ın Tanpınar'ı Tanrı fikrinden yoksun bir panteist diye tanımlaması da Yavuz'a göre oldukça yanlış bir yorumdur. Spinoza'nın *Ethik*'inden deliller getiren Yavuz, Tanpınar eğer Spinoza'nın panteist görüşüne bağlı ise, Spinoza'da tabiatın Tanrı'sız düşünüleceğini söylemektedir, diyerek Hilav'ın bu görüşünü çürütür.

Hilmi Yavuz, Selahattin Hilav'ın Tanpınar hakkındaki görüşlerini eleştirirken Tanpınar'la ilgili kendi fikirlerini de açıklamaktadır. Yavuz'a göre Tanpınar, “Kültürümüzün tarihsel gelişiminden kesin bir kopmanın (ideolojik kopma) yürürlüğe konulduğu, Türk toplumunun geleceğini belirleyecek yaşam biçimlerinin ancak bu kopmayla gerçekleşeceği düşüncesinin egemen olduğu ideolojik-politik ortamda, kopma'nın ortaya çıkardığı temelli sorunlara yaklaşma cesareti” göstermiştir.³⁴ Kültürel sürekliliğin önemine vurgu yapması ve eserleriyle kültürün değişik alanlarda varlığını devam ettirdiğini ispat etmeye girişmesi bu çabanın neticesidir. Musiki, mimari gibi sanat dallarında ileri sürdüğü görüşler, İstanbul'u özellikle kültür yaşantısıyla incelediği denemelerinde “kültürümüzün tarihselliğinin bir devam ve bütünlük fikrine dayandığını” ortaya koymaktadır.³⁵ Medeniyet ona göre her şeyden evvel “derin bir maziden gelen bir kültür yığılması, bir kültür toplanmasıdır.”³⁶ Yaşam tarzının değişmesi maziden gelen unsurlarla uyumlu olduğu müddetçe toplum için anlam kazanacaktır. Bu doğrultuda Tanpınar Türkiye'nin modernleşme sürecine eleştirel bir bakış kazandıran ilk aydınlarımızdan biridir. Değişim kaçınılmazdır, ancak yeni hayat şekillerinin bir öncekinin

³¹ Geniş bilgi için bk. Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*.

³² Yavuz, “Tanpınar'ın Estetiği”, s. 5.

³³ *a.g.e.*, s. 5.

³⁴ Yavuz, *Kültür Üzerine*, s. 49.

³⁵ *a.g.e.*, s. 49.

³⁶ *a.g.e.*, s. 49.

devamı olmaması sosyal yapıda büyük sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Anlamsızlık ve boşluk, bireyin kendini tanımlayamaması, sanatın içi boş bir uğraşa dönüşmesi, hayatın her alanında kapatılması imkânsız boşluklar doğurmaktadır. Üretim ve yeni çalışma sahaları ülkenin kalkınması için elzemdir. Yeni insan; yeni şehri, yeni üretim biçimlerini meydana getirecektir. Fakat yenilik eskinin reddi üzerine inşa edilmemelidir:

Tanpınar'ın bir yandan kültür bütünlüğünün ve devamlılığının birbirinden farklı hayat şekillerinde somutlaştığını belirtirken, öte yandan bir yeni insandan söz etmesi çelişkili görülebilir. Oysa Tanpınar düşüncesinde bu bir çelişki değil. Şöyle: Ona göre, birbirinden farklı olmasına karşın bu hayat şekilleri, aynı zamanda birbirinin devamıdır da. Demek ki gerçek kopma, Batılılaşmadan sonra ortaya çıkan farklı hayat şekillerinde, bunların iç insana yansımada değildir; asıl kopma, bu farklı hayat şekillerinin kendisinden öncekilerin bir devamı olmamasıdır.³⁷

Sanayileşme neticesinde oluşacak yeni üretim şekilleri de bu devamlılığın bir parçası olmalıdır. “Türk toplumunun kültür yapısına ters düşmeyecek bir sanayileşme” yapısının inşa edilmesi için Türk-İslam esnaf loncalarını örnek göstermesi bundandır.³⁸

Selahattin Hilav'dan Geri Adım

Yeni Dergi'nin Temmuz 1973 tarihli sayısında Hilav, Hilmi Yavuz'un eleştirilerine cevap verir. “Kuruntuya Dayanan Eleştirme” başlıklı yazısına “Tanpınar'ın toplumcu ya da solcu olduğunu söyleme”diğini izah ederek başlar.³⁹ Amacının Tanpınar'a hak ettiği değeri vermek olduğunu söyler. Hilav, “Tanpınar Üzerine Notlar” başlıklı yazı dizisinde toplumcu veya solcu ifadesini hiç kullanmamaktadır. Ancak Tanpınar'ın Marksist ve Materyalist olduğunu ispat etmeye kalkışması, okurun kendiliğinden bu sonuca ulaşmasını zaten sağlamaktadır. Maddî şartlar, üretim biçimleri ve emek kavramları çerçevesinde sosyal ilişkileri altyapı-üstyapı kavramlarıyla değerlendirmesi ve Tanpınar'ın eserlerine bu Marksist kavramlarla yaklaşması dünya görüşü olarak Tanpınar'ı Marksist bir düşünür haline getirir. Hilmi Yavuz'un karşı çıktığı şey de budur. Hilav, Yavuz'a verdiği cevapta, görüşlerinden geri adım atmış gibi görünmektedir. Bilimsel herhangi bir açıklama getirmeden, ben Tanpınar'ın solcu olduğunu söylemedim dedikten sonra, Hilmi Yavuz'la ilgili “Benim ileri sürdüğüm bir tezi değil, kendi kafasındaki bir kuruntuyu gerçekmiş gibi kabul ederek eleştirmelere giriştiğini” iddia eder.⁴⁰ Kendi görüşlerini yeniden açıklarken “Tanpınar'ın bizdeki özel ideolojiden

³⁷ *a.g.e.*, s. 51.

³⁸ *a.g.e.*, s. 52.

³⁹ Hilav, *Edebiyat Yazıları*, s. 143.

⁴⁰ *a.g.e.*, s. 144.

koptuğunu, bilimsel bazı düşüncelere yaklaştığını söyledim. Önemli olan nokta, Hilmi Yavuz'un Althusser'deki ideoloji/bilim ayrılığı görüşü ile benim Tanpınar'daki resmî ideolojiden kopma ve bilimsel düşünceye yaklaşma tezlerim arasında bir paralellik kurması ve her şeyi birbirine karıştırmasıdır."⁴¹ yorumunda bulunur. Hilav'ın bilimsel düşünceye yaklaşımdan kastı, Marksizm'dir.

Hilav, Hilmi Yavuz'un, Tanpınar'ı geçmiş özlemi çeken, felsefî açıdan idealizmi benimsemiş biri olarak göstermeye çalıştığını belirtir.⁴² Bunu yaparken de Tanpınar'ın eserlerinden sadece işine gelenleri aldığını, bilerek Tanpınar'ın ne demek istediğini çarpıttığını iddia etmektedir. Tanpınar'ın eskiye dayanarak yeniye yönelme düşüncesinin eskiyi ve mevcut şartları "aşma" isteğinden kaynaklandığını da ısrarla vurgulamaktadır.⁴³ Tanpınar'ın *Huzur*'da dile getirdiği ekonomik kalkınma için yapılması gereken şeyler, eskinin "lonca idealinin" çok ötesinde görüşlerdir. *Huzur*'daki İhsan, Yahya Kemal olsa bile Tanpınar, sadece Yahya Kemal'in etkisiyle dünya görüşünü oluşturmayacak kadar "zengin, derin ve sindirilmiş bir düşünce dünyasına sahiptir."⁴⁴

Hilmi Yavuz, açıkça Tanpınar'ın gerici olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır. (Hilmi Yavuz'un da Hilav için Tanpınar'ı Marksist ve materyalist göstermeye çalışıyor, eserlerini çarpıtıyor, ifadelerini hatırlayalım.) Oysa o "yarın"ın özlemini duyan bir şair ve düşünce adamıdır. Hilav, insanların düşünce dünyasına yaklaşırken "hep ya da hiç", "ak ya da kara" mantığı ile yaklaşılmaması gerektiğini vurgulayarak yazısını bitirmektedir.⁴⁵

Hilmi Yavuz, Hilav'ın yazısına *Yeni a'nın* Eylül sayısında yayımlanan "Kaypak Yanıtlar" başlıklı yazısıyla karşılık verir. Yavuz'un bu yazısı aynı zamanda tartışmaya son noktayı koyar. Hilav, bu yazının ardından konu ile ilgili herhangi bir şey yazmayacaktır.

Yavuz, bahsettiği önemli konulara hiç değinmeden Hilav'ın tartışmayı "basit bir polemige indirgemesinden" şikâyet ederek yazısına başlamaktadır.⁴⁶ İdeoloji/bilim ayrımında Althusser'in görüşlerine dayandırılarak yorumlanan Tanpınar'ın mevcut ideolojiden kopup bilimsel düşünceye yaklaştığı iddiası havada kalmaktadır. Yavuz kaleme aldığı yazılarda Hilav'ın Marksizm'i kastettiğini söyleyerek, Tanpınar'ın eserlerinde açıkça ideolojik bir tavır takındığı tezi üzerinde durmaktadır. Ancak bu ideoloji Marksizm değildir. Tanpınar'ın eserlerinden alıntı yaparken Hilav'ın sürekli belirsiz ifadeleri seçmek yerine fikirleriyle doğrudan bağlantılı açık ve net ifadelere

⁴¹ *a.g.e.*, s. 146.

⁴² *a.g.e.*, s. 150.

⁴³ *a.g.e.*, s. 151.

⁴⁴ *a.g.e.*, s. 152.

⁴⁵ *a.g.e.*, s. 153.

⁴⁶ Yavuz, "Kaypak Yanıtlar", s. 4.

bakmasını tavsiye eden Yavuz, tartışma ile ilgili son yazısını böylece tamamlar.⁴⁷

1973 yılında yaşanan bu tartışmadan tam kırk yıl sonra Hilmi Yavuz, *Zaman*'daki köşe yazısında Selahattin Hilav'ın Tanpınar'ı farklı bir bakış açısı ile yorumlamaya çalışırken gerçekleştirmek istediği asıl amacı ile ilgili bazı hatıralarına değinir. Tartışmanın yaşandığı günlerde Harbiye'deki Yapı Endüstri Merkezi Kitabevi'nde Ece Ayhan'la karşılaştığını söyleyen Yavuz, Ece Ayhan'ın daha merhaba demeden hışımla "Pişmiş aşa su kattın!" diyerek kendisine kızdığını belirtir.⁴⁸ Ece Ayhan'ın kızmasının sebebi şudur:

"Onlar [sağcılar kastediliyor H.Y.] Sabahattin Ali'yi bizden transfer ettiler; Hilav da buna karşılık Tanpınar'ı bize [solcular kastediliyor H.Y.] transfer etti. Sen de Tanpınar'ın solcu olmadığını ispata kalktığın için pişmiş aşa su kattın!" O sıralarda Mustafa Kutlu, Sabahattin Ali üzerine bir kitap yayımlamış; Sabahattin Ali'nin "solcu" değil, muhafazakâr bir yazar olduğunu öne sürmüştü de! Transfer mantığı!⁴⁹

Verimli Çelişki

İdeolojik kamplaşmaların dışında Tanpınar'ın dünya görüşünü hayatından ve eserlerinden yola çıkarak çözümlemeye çalışmak, onu herhangi bir gruba dâhil etmenin zorluğu ile neticelenecektir. İçinde bulunduğu durumu tarihî şartlar içinde kavramaya çalışan ve bazı öneriler sunan, fikir adamı rolündeki Tanpınar; sağ-sol, Doğulu-Batılı, Marksist-Muhafazakâr gibi ayrımlardan ziyade bütünü kuşatmaya çalışan ve ülkenin genel durumu ile ilgili fikirler üreten bir entelektüel olarak görülmelidir. Tanpınar, bazılarınca "Alperenliğin simgeleyebileceği türden bir ulusçuluk ve mistisizm öne çıkarıl"arak⁵⁰ yorumlanmak istenmiş, bazı kesimler tarafından ise Marksist olarak değerlendirilmiştir. Asıl Tanpınar'a bakıldığında ise, hem Şeyh Galib'i hem Valery'i okuyan ve seven bir aydınla karşılaşılmaktadır.

İdeolojik kamplaşmaların dışında Tanpınar, "kendimiz üzerine düşünme tarihimizi" kaleme alırken çelişki gibi görünen bazı fikirler üretmiştir.⁵¹ Sorunun temelinde de bu vardır sanki. Türkiye'nin medeniyet değişimi üzerine düşünmek, geçiş sürecini sorgulamak zıtlıkları adeta zorunlu kılar. Tanpınar, zıtlıklardan bir birleşime gitmeye çalışır. Aslında onun çelişkisi, verimli bir çelişkidir. Üstümüzde yük gibi duran geçmiş, yırtılıp atılacak bir paçavra değildir. İstemese de geçmişin sürekliliği içinde düşünün-

⁴⁷ *a.g.e.*, s. 4.

⁴⁸ Yavuz, "Transfer Mantığı: Pişmiş Aşa Nasıl Su Kattım", www.zaman.com.tr.

⁴⁹ Yavuz, *a.g.e.*, www.zaman.com.tr.

⁵⁰ Şevki, "Toplumumuza Bakış Açısı ve Siyasi Duruşu Yönünden Ahmet Hamdi Tanpınar", s. 93.

⁵¹ Demiralp; "Ahmet Hamdi Tanpınar", s. 24.

rüz. Bununla birlikte yeni bir hayatı oluşturan şartlar içinde inşa etmek zorundayızdır. Onun düşüncesinin merkezinde “Türkiye’nin eskiden yeniye geçişi, uygarlık değiş-tirmesi” bulunmaktadır.⁵² Eski ile yeni arasındaki büyük farklılık kültürel kopmadan kaynaklanır. Millî hayat unsurlarının sürekliliğine vurgu yapması, kültürel kopmanın bireyin anlam dünyasında yarattığı boşluğun acımasızlığını derinden hissetmesinden kaynaklanır. İki kimlikli yapı bunalıma yol açmıştır. “Kimlik bunalımını aşmak için geçmiş ile bağlanmak gerek”mektedir.⁵³

Orhan Okay’ın Tanpınar’ın dünya görüşü hakkındaki fikirlerini de kapsayan çalışmalarını, Tanpınar’ı doğru anlama noktasında önemli bilgiler içerir. Onun, “Politika Batağında Derbeder Bir Şair: Ahmet Hamdi Tanpınar” başlıklı yazısı⁵⁴, Tanpınar’ın siyasetle ilişkisini günlükleri yayımlanmadan önce çerçeveleyen en önemli çalışmalardan biridir. 27 Mayıs darbesinin ardından yayımlanan “Suçüstü, İçtimai Cürüm ve İnsan Adaleti” gibi yazılarında açıkça görülen politik tavrın “biyografisine de çamurlanmış sayfalar halinde gireceğini” belirten Orhan Okay, siyasi anlamda Tanpınar’ın düştüğü çelişkileri eserinden yola çıkarak yorumlar.⁵⁵ *Yaz. Yağmuru* hikâyesinin kahramanı Sabri’nin tasvir edilen ruh hâli Tanpınar’a çok benzemektedir:

[O hayatında kurulan acayip tahterevallide, kâh bir taraf kâh öbür taraf ağır basarak yaşayacaktı.] Bu, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın da içinde gizli bir yerde duran talihinin ona hazırladığı bir tahterevalli idi. Zamanın ne içinde ne dışında, ne şarkta ne garpta, ne tam manasıyla Osmanlıda ne Cumhuriyet’te, ne siyahta ne beyazda, hasılı “olup olmamanın eşiklerinde” bir tahterevalli...⁵⁶

Tek parti yönetimi içinde İnönü’ye bağlılığı ile bilinen Tanpınar, Maraş milletvekilliğinin ardından Demokrat Parti’ye karşı çok sert yazılar kaleme alsada yeniden aday gösterilmemiştir. Turan Alptekin her ne kadar Tanpınar için “İnönü konuşmadan görüş bildirmezdi.” dese de *Ülkü Mecmuası*’nda tefrika edilen *Mahur Beste*’nin millî tarih ve dinî görüşler bakımından tek parti yönetimini rahatsız ettiği için yarım kaldığını belirtmektedir.⁵⁷ Tanpınar’ın bir konuşmasında Şeyh Galip’i övmesi de bağlı bulunduğu tek parti çevresinde hoş karşılanmamış, yalnız kalmasına yol açmıştır.⁵⁸ Bu durum Tanpınar’ın arada kalmışlığının açık göstergesidir. Kültürün sürekliliği ve geçmişe ait değerlerin korunması noktasında ileri sürdüğü fikirler tek parti yönetimi

⁵² Demiralp, *a.g.e.*, s. 24.

⁵³ *a.g.e.*, s. 27.

⁵⁴ Okay, “Politika Batağında Derbeder Bir Şair: Ahmet Hamdi Tanpınar”, s. 497-506.

⁵⁵ Okay, *Bir Hülya Adamının Romanı*, s. 288.

⁵⁶ *a.g.e.*, s. 333.

⁵⁷ Aktaran: Orhan Okay, *a.g.e.*, s. 285.

⁵⁸ “Bir zaman, Şeyh Galip’i övdüğü için, bağlı bulunduğu politik çevrenin, kendisini nasıl yalnız bıraktığından söz eden bir konuşmasını da çok iyi anımsıyorum.” Turan Alptekin, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, s. 97.

çevresince kabul görmezken Türkiye'nin modern bir yapı içinde yeniden inşa edilmesini savunması, Demokrat Parti'ye karşı bilinen düşmanlığı muhafazakâr çevrede hoşnutsuzlukla karşılanmasına sebep olmuştur.⁵⁹

Sonuç

Batı dünyasının modernleşmeyi kendi kaynaklarından yola çıkarak gerçekleştirdiğini fark eden bazı aydınlar, kültürel değerleri koruyarak da yenileşebileceğimiz tezi üzerinde dururlar. Tanpınar, Yahya Kemal'in de etkisi ile süreklilik ve devam içinde modernleşme fikrine bağlı kalmıştır. Fakat Tanpınar, Yahya Kemal kadar kesin ve kararlı adım atmaz. İç âleminde yaşadığı ikilik, bir süre sonra çelişkiye dönüşür.

Tanpınar'ın yaşadığı tereddüt ve politik tavrındaki kararsızlık onun yazdıkları üzerinde düşünenleri birbirinden oldukça farklı yorumlara götürmüştür. Tanpınar, siyasi veya ideolojik bir gruba dâhil edilmeden, bir entelektüel olarak değerlendirildiğinde, bu ülkenin sorunlarına kendi kaynaklarından yola çıkarak çözüm üretmeye çalışan bir fikir adamının çabalarıyla karşılaşılır. Türkiye'nin sorunlarına kuşatıcı bir bakış açısı kazandırmaya çalıştığı bir gerçektir. Bu sebeple fikirlerinin anlaşılması kamplaşmadan ziyade onu olduğu gibi anlamaya çalışmakla mümkün olacaktır.

Eserlerinde her fırsatta kültürün sürekliliğine vurgu yapıyor olması, Tanpınar'ın, Yahya Kemal'in tarih anlayışıyla hareket ettiğini gösterir. Bunun da ötesinde Tanpınar geçiş dönemi aydını olması dolayısıyla bir hayattan diğerine geçerken yaşanan krizi bizzat müşahede etmiştir. Medeniyet değiştirmenin sancılarında sahneler sunması bu durumu sorun edinen farkında bir bilinç olmasından kaynaklanır. O, geçmişe dönüş sevdası içinde değildir. Zaman anlayışı zaten onun böyle bir düşünceye sahip olmasını engeller. Geçmiş-şimdi-gelecek yerine parçalanmayan, bir tek sürekliliğin var olduğuna inanır. Buna bağlı olarak aslında geçmiş dediğimiz algı tarzı da şimdinin içindedir. Şimdi, geçmişin birikmesiyle oluşan bir sürekliliktir. Hayatı bir bütün olarak var eden koşulların içinde ekonomik şartlar önemli bir yer kaplamaktadır. Ekonomisini olduğu

⁵⁹ Konu ile ilgili Beşir Ayvazoğlu'nun değerlendirmeleri önemlidir: "Tanpınar'ın, Tek Parti devrinde milletvekilliği yapmış eski bir siyasetçi ve tarih ve kültür meselelerinde duyarlı bir aydın olarak, imar adı altında İstanbul'un tarihî dokusunu acımasızca tahrip eden ve hiç şüphesiz iktidarda bulunduğu on yıl içinde çok ciddi hatalar da yapan Demokrat Parti'ye muhalif olması anlaşılabilir bir şeydir. Ayrıca Demokrat Parti'ye muhalif olmak, 'muhafazakâr' olmaya mani değildi. Tek Partili sistemlerde, bütün farklı eğilimler, aynı parti içinde temsil edilir. Peyami Safa'nın 1950 seçimlerinde CHP'nin Bursa'dan milletvekili adayı olduğu unutulmamalıdır. Şaşırtıcı olan, Tanpınar'ın bir askerî darbeyi ve darbenin ardından gelen akıl almaz hukuksuzluğu alkışlaması, propagandaya aldanarak bugün çoğunun iftiranı öte bir değer taşımadığını bildiğimiz iddialara kolayca inanması, daha da kötüsü, Demokrat Parti yöneticileri için idamı hafif bulup adeta işkence tavsiye etmesidir." Ayvazoğlu, "Tanpınar ve Siyaset", www.zaman.com.tr.

gibi Batılı devletlere teslim eden bir Osmanlıyı gördükten sonra Tanpınar'ın kalkınma ve ülkeyi ihya etmek için ekonomik bağımsızlığa vurgu yapması oldukça doğaldır.

KAYNAKLAR

- Alptekin, Turan, *Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür Bir İnsan*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Althusser, Louis, *Yeniden Üretim Üzerine*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2008.
- Ayvazoğlu, Beşir; "Tanpınar ve Siyaset", *Zaman*, 10 Mart 2002, www.zaman.com.tr. (Alımlama Tarihi 14.08. 2014.)
- Demiralp, Oğuz; "Ahmet Hamdi Tanpınar", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, C. 3, s. 24-35.
- Hilav, Selahattin; "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 31 Mart 1973, s. 6.
- _____, "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 1 Nisan 1973, s. 6.
- _____, "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 2 Nisan 1973, s. 6.
- _____, "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 3 Nisan 1973, s. 6.
- _____, "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 4 Nisan 1973, s. 6.
- _____, "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 5 Nisan 1973, s. 6.
- _____, "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 6 Nisan 1973, s. 6.
- _____, "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 7 Nisan 1973, s. 6.
- _____, "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 8 Nisan 1973, s. 6.
- _____, "Tanpınar Üzerine Notlar", *Yeni Ortam*, 9 Nisan 1973, s. 6.
- _____, *Edebiyat Yazıları*, İstanbul: YKY, 2008.
- Okay, Orhan, *Bir Hülya Adamının Romani: Ahmet Hamdi Tanpınar*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- _____, "Politika Batağında Derbeder Bir Şair: Ahmet Hamdi Tanpınar", *Hece-Hayat Edebiyat Siyaset Özel Sayısı*, Haziran 2004, S. 90-91-92, s. 497-506.
- Memet Fuat; "Dergilerde", *Yeni Dergi*, Haziran 1973, S. 105, s. 49-56.
- Nietzsche, Friedrich, *Tragedyanın Doğuşu*, İstanbul: Say Yayınları, 1997.
- Şevki, Abdullah; "Toplumumuza Bakış Açısı ve Siyasî Duruşu Yönünden Ahmet Hamdi Tanpınar", *Hece-Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, 2006, S. 61, ss. 93-98.
- Yavuz, Hilmi; "Tanpınar'ın Solculuğu Efsanesi", *Yeni a*, Mayıs 1973, S. 14, s. 1, 10-11.
- _____, "Huzur", *Milliyet Sanat*, 18 Mayıs 1973, S. 33, s. 44.
- _____, "Tanpınar'ın Estetiği", *Yeni a*, Haziran 1973, S. 15, s. 1, 5.
- _____, "Kaypak Yanıtlar", *Yeni a*, Eylül 1973, S. 18, s. 1, 4-5.
- _____, "Transfer Mantığı: Pişmiş Aşa Nasıl Su Kattım", *Zaman*, 13 Mart 2013, www.zaman.com.tr. (Alımlama Tarihi 16.08. 2014.)
- _____, *Kültür Üzerine*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1987.